

INSTITUTET FÖR FOLKLIVSFORSKNING

Stockholms Universitet

ÄPPELVIKEN --EN VILLASTADSDDEL I BROMMA

Uppsats framlagd vid
seminariet i folklivs-
forskning vid Stockholms
universitet, höstterminen
1970 av Anna Blume.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....sidan 2

BROMMA - KORT HISTORIK.....sidan 4

ÄPPELVIKEN:

Bebyggelse.....sidan 7

Befolkning.....sidan 11

Näringsliv.....sidan 12

Kommunikationer.....sidan 14

Skolväsen.....sidan 16

Umgänge och nöjesliv.....sidan 17

SLUTORD.....sidan 20

KÄLLFÖRTECKNING och LITTERATUR

INFORMANTER

INLEDNING

Till denna uppsats har jag samlat material från olika instanser och genom intervjuer. På Kungliga biblioteket och Stockholms stadsbibliotek fanns en del litteratur som hade betydelse för uppsatsen. Även på Stockholms stadsarkiv fanns något litet litteratur. Svenska Dagbladets arkiv hade en hel del småartiklar om villastaden Äppelviken och där fanns också urklipp ur Dagens Nyheter och Stockholmstidningen. Nordiska Museets bibliotek gav mig en av de viktigaste källorna, nämligen "Bromma hembygdsförenings årsskrift". Jag har vidare med hjälp av hänvisningar i böcker och tidsskrifter lyckats hitta fler upplysningar i ämnet. På Stadsmuseet har jag hittat äldre fotografier och även några tidningsurklipp. På Lantmäteristyrelsen fanns kartor över Bromma och Äppelviken alltsedan 1743. Det fanns tyvärr ej så många kartor som jag hade hoppats, och en saknade dessutom den förklaring som brukar tillhöra varje karta.

Bromma hembygdsförening har ett arkiv beläget i Bromma läroverk. Då det intresserade mig att få undersöka detta arkiv hade jag ett telefonsamtal med intendent Jakobsson, som varit föreningens ordförande. Där fick jag veta att i arkivet fanns inte mer än vad som genom åren har stått i föreningens årsskrift.

Tre har intervjuats. Fru Berzell som gav mig intressanta upplysningar om Äppelviken kring sekelskiftet och framåt. Fru Blume som berättade om Äppelviken fr.o.m. det att villorna började byggas. Till sist intervjuades herr Söderbäck och han gav mig upplysningar om Äppelvikens båtklubb.

Något material om Äppelvikens gård har jag själv haft. Ett oljetryck av en tavla från 1857 har varit till stor hjälp. På den kan man se vilka byggnader som fanns under denna tid. Min familj har i sin ägo ett utdrag av en karta över Äppelvikens ägor, avmätt 1789, med förklaringar till.

Vissa tider i Äppelvikens historia finns inga upplysningar om. Gården har hela tiden haft ett relativt litet jordbruk som antagligen inte har förändrats så mycket genom åren. Det finns varken uppgifter på försörjning eller befolkning från vissa tider. Men fr.o.m. 1840-talet, då näringslivet började blomstra, finns uppgifter om området.

Utifrån Stockholms adressregister, Röda boken, 1969-70, har jag slumpvis valt ut 50 hushåll, i vilka jag har undersökt yrken, hemmafru i hushållet eller ej, antal personer i varje hushåll, invånarnas ålder och om det finns bil eller ej.

Jag har valt Äppelviken som ämne dels för att jag sedan mycket lång tid tillbaka har varit intresserad av dess historia och dels för att Äppelviken är en relativt gammal villastadsdel i Bromma och Stor-Stockholm. Man vet ej

idag bestämt vad som skall hända med dessa gamla stadsdelar i framtiden. Kanske rivs där som på så många andra ställen och byggs upp moderna hus. Det kan då vara av värde att något finns skrivet om dessa gamla områden.

Jag har stött på vissa svårigheter med att få ihop tillräckligt med material i ämnet. Då området är litet och isolerat i Stor-Stockholm, finns inte så mycket skrivet om detta. Arbetet med att få ihop materialet har därför varit tidskrävande, men mycket intressant.

Jag har för tvåbetygsuppsatsen i folklivsforskning arbetat i en grupp om fyra personer. Det var vid nedskrivandet av uppsatsen mycket bra, därför att vi kritiserade varandras arbeten kontinuerligt. Efter som jag nu provat på att arbeta i grupp ville jag undersöka hur det var att arbeta på egen hand och bröt mig därför ur gruppen. Det har visat sig svårare att sammanställa materialet på egen hand. Det är svårt att kritisera sitt eget arbete. Man stirrar sig blind på sin text och kan ej bryta sig ur sina inrotade tankar. I gengäld har det varit lättare att samla ihop materialet. Jag har helt förfogat över min tid och arbetat när det passat mig som bäst.

Denna uppsats är skriven enligt PUKAS kursfordringar på tre betyg i ämnet folklivsforskning. Enligt dessa skall inläsningen av kurslitteraturen och uppsatsen inte ta i anspråk mer än en termin. Uppsatsen kan därför inte bli lika omfattande som tidigare uppsatser skrivna i ämnet.

I uppsatsen har jag poängterat tre epoker: 1) Den agrara, som gäller från 1750-talet till 1870-talet 2) Sommarnöjesperioden, som sträcker sig från 1870-talet fram till 1910-talet och slutligen 3) Villaepoken mellan 1913 till 1970. Detta har jag gjort för att visa skillnaderna och utvecklingen i området under drygt 200 år.

BROMMA - KORT HISTORIK

Agrara epoken

I "Beskrivning över Bromma socken" gjord 1825 av Carl G. Forsell, skildras Bromma som en typisk bondesocken. Den tillhörde Danderyds skeppslag, Sollentuna och Vallentuna h äraders Domsaga och Fögderi. Församlingen var inte särskilt stor. Den hade enligt kronofogden 597 invånare, men prästerskapet var av annan mening, enligt det hade Bromma socken 656 invånare, av vilka 72 var stattorpare och 14 var boende på fattighuset. Socknen hade emellertid varit större. Så tidigt som 1720 bodde där 1004 personer. Folkmängden minskade därefter succesivt för att återigen öka under 1800-talet och på 1900-talets början. Bromma var 1941 Stockholms snabbast växande förort.¹⁾

Socknen försörjde sig främst på jordbruket och därefter kom trädgårds- och boskapsskötsel. I socknen låg också några brännsvinsbrännerier och ett par småindustrier.

Det fanns två betydande säterier i Bromma under denna tid. Det ena var Åkeshov som 1904 köptes av Stockholms stad. Det andra säteriet var Ulvsunda, som likaledes köptes av staden och gjordes om till vårdhem för mentalt sjuka. Vid Ulvsunda fanns 1825 en fabrik, vilken tillverkade eldfasta kärl. Under Ulvsunda lydde några torp och frälsesäterier, bland annat Äppelvikens gård.

Villaepoken

Stockholm fick i början på 1870-talet en allvarlig bostadsbrist som varade till 1878. Sedan 1894 har Stockholm haft konstant bostadsbrist med undantag för 1915.²⁾ Stadens bostadsbrist, de tråkiga hyreskasernerna, den ohälsosamma luften och de höga hyrorna fick folk att börja söka sig bostäder utanför stadens gränser.

Stockholm började 1904 att köpa markområden i Bromma. Det var meningen att det i Bromma skulle byggas industrier och i dess närhet bostäder åt arbetarna. I dag ligger Bromma industriområde i Ulvsunda och runt omkring. Några av Brommas stadsdelar har fått villabebyggelse. De områden som bebyggdes först ligger i östra Bromma. Dessa delar bebyggdes med villor. De första villorna byggdes i området Äppelviken, som inköptes av Stockholm 1908 tillsammans med Alviken.

- - - - -

1) Bromma 25 år med Stockholm. Minnesskrift 1916-1941.

2) Stockholms stads trädgårdsstäder: föredrag av stadsplaneingenjör Axel Dahlberg 1925.

1916 inkorporerades Bromma med Stockholm. Staden fick då ansvaret för fattigvården, hälsovården, sjukvården, brandväsen, polisbevakning, försörjning med elektricitet, gas och vatten etc.³⁾ Nya bostäder byggdes i snabb följd. I stadsdelen Smedslätten började man bygga villor i början på 1920-talet. Vid slutet av 20-talet och början av 1930-talet var så gått som hela det östra området färdigbyggt med villor. I andra stadsdelar restes hyreshus under 1930-talet. De områden som sist fick bostäder var Blackeberg 1952 och Nockebyhov 1954.

Idag är Bromma främst vad man kan kalla en villastad. Dess invånare är beroende av Stockholm som handelscentrum eller enligt G. Paulssons definition av villastaden i Svensk stad: "Villasamhällena runt storstäderna fyller endast en viss sektor av det urbana funktionsfältet. De saknar eller är endast delvis försedda med intellektuella yrkesutövare, handeln är ofta begränsad till vad som kallas närhetshandeln, institutioner för socialvård är föga utvecklade, skolan ger endast elementära möjligheter till uppfostran. Individen kan med andra ord inte leva sitt liv helt inom stadens hank och stör, utan måste i stället utsträckning tillgodose sina behov genom resor till "fullständiga städer."

Från att ha varit en liten bondesocken där invånarnas enda egentliga kontakt med Stockholm var torgresorna varje vecka, som gick till Hötorget eller någon annan saluplats⁴⁾ och vars enda förbindelse med staden, förutom sjöfarten, var en flottbro som byggdes 1787, har Bromma idag blivit en stor förstad till Stockholm. Kommunikationerna till Stockholm förbättrades avsevärt då en ny pontonbro vid Tranebergssund invigdes 1914.⁵⁾ Det blev då möjligt att få spårväg över till Brommalandet. 1914 gick en linje till Äppelviken och en till Ulvsunda. 1934 invigdes den nuvarande Tranebergsbron. Så sent som 1944 invigdes en ny spårvägslinje mellan Tegelbacken och Islands-torget. Den 26 oktober 1952 började tunnelbanan att gå mellan Kungsgatan och Vällingby.⁶⁾ Anknutna till tunnelbanan är matarbussar och stadens enda kvarvarande spårvägslinje nummer tolv.

Trafikintensiteten över Tranebergsbro är numera mycket kraftig, men kommer att minska i och med att den nya bron anknuten till Essingeleden påbörjas, vilken beräknas byggas 1973.

- - - - -

3) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1959. Artikeln: När Bromma blev del av Stockholm

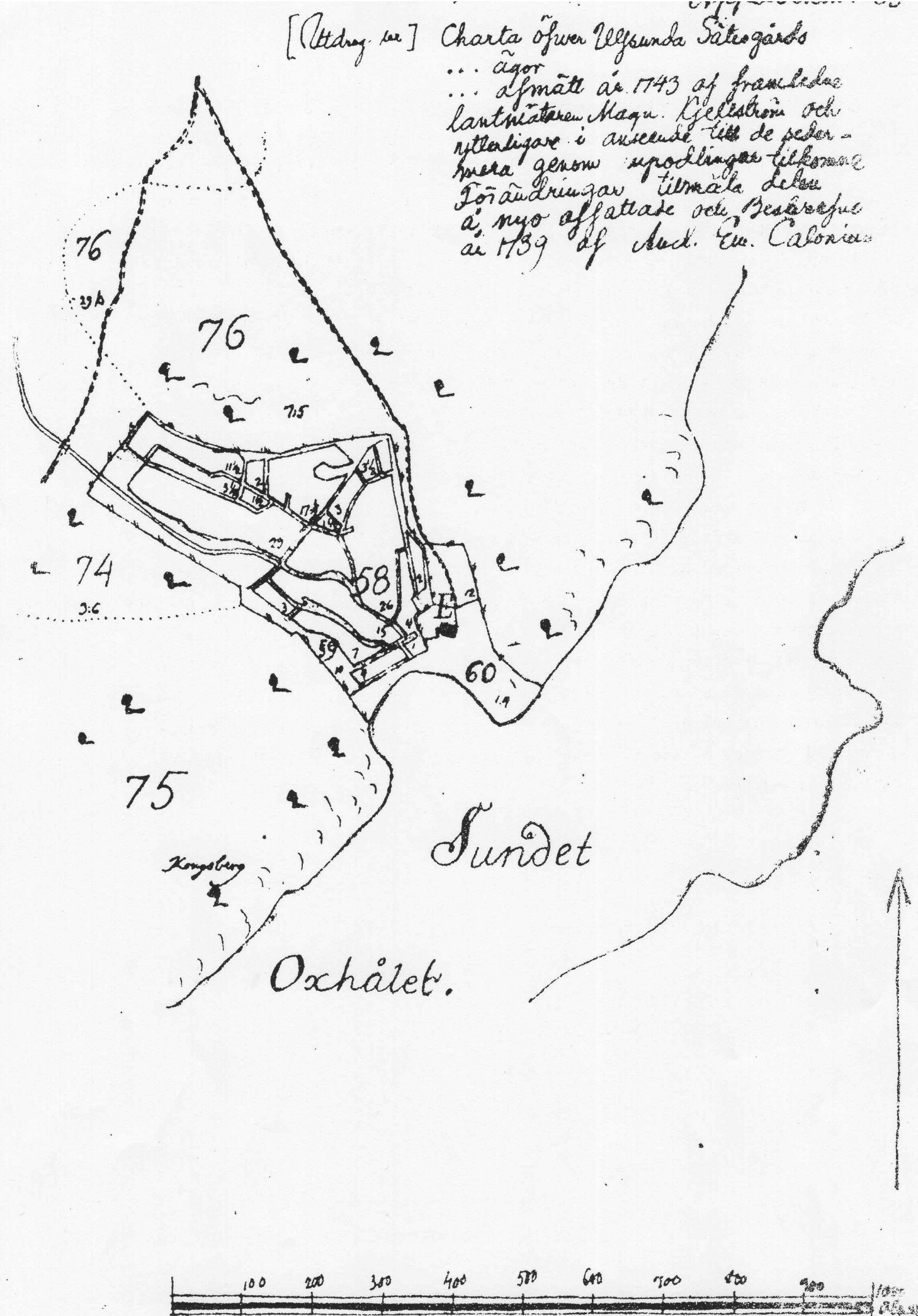
4) Bromma 25 år med Stockholm. Minnesskrift 1916-1941.

5) Holmberg: Stor-Stockholm dess uppkomst och kommunikationer, 1947.

6) Bengt Lindberg: Brommabygden 1957.

Bromma församling bestod ända fram till 1955 av Bromma och de båda Essinge-öarna. Lilla Essingen är tätbebyggd med industrier och hyreshus medan Stora Essingen har fått karaktären av villastad. Församlingens kyrka var Bromma gamla rundkyrka vars äldsta delar är från 1100-talet. 1932 invigdes en ny kyrka, Västerledskyrkan och från och med 1955 har Bromma gamla församling delats upp i tre: Bromma, Västerleds och Essinge församlingar. Det bor idag 59.755 människor i Bromma och Västerleds församlingar.

Det område som jag nu skall beskriva ligger i östra Bromma. Området begränsas i öster av sjön Mälaren och i väster av spårvägen som går mellan Alvik och Nockeby. Området är bebyggt med villor och det gränsar till grönområden i både norr och söder. Området har många små grönområden. Om man går från Alviksvägen (huvudstråket som går utefter spårvägen) hela Äppelviksvägen (se karta) ner i riktning mot Mälaren ligger först på höger sida en liten park, så kommer snart nästa park, Snäckparken, som ligger på vägens vänstra sida. Strax efter Snäckparken ligger Mälarparken också den på vänster sida. Den parken är ganska stor. Den sträcker sig från Äppelviksvägen och fortsätter bakom husen Äppelviksvägen 27-37 och kommer fram vid Mälaren. Längst ner på Äppelviksvägen ligger en liten äng och i mötet mellan Klövervägen och Äppelviksvägen ligger en liten vik. Det andra stora grönområdet kallas Borgberget. Det sägs att det högst upp på berget har legat en borg. Grönområdet sträcker sig från sjön, bakom Klövervägen och upp till Äppelviksskolan. I området mellan Klövervägen-Korsvägen-Poppelvägen-Alviksvägen ligger en gungpark.

BEBYGGELSE

Agrara epoken

Äppelviken nämns första gången i 1754 års jordebok och då som frälsetorp.¹⁾ Gården var lydande under Ulvsunda slott. Man vet ej hur byggnaden då såg ut, men på en tavla gjord hundra år senare, 1857, av den dåvarande ägaren L.F. Blackstadius' bror, finns huset med. Huset var vitmålat, by ggt i två våningar samt hade en vindsvåning. Till bottenvåningen var byggd en stor veranda och på var sida därom satt ett fönster. På andra våningens framsida fanns fem fönster och en balkong byggd ovanpå verandan. Till gården hörde en rödmålad byggnad som inhyste stall, fägård och vagnslider. Den byggnaden revs i samband med byggnationen av villorna på 1910-talet. Huvudbyggnaden står emellertid fortfarande kvar och har samma ljusa färg som på tavlan. 1921 gjordes en reparation av huset, då bland annat vindsvåningen inreddes.

Till gården byggdes senare ett litet lusthus. Detta hade endast ett rum och var målat i samma färg som det stora huset. Lusthuset revs 1966.

Efter Äppelviksgården kommer de s.k. sjövillorna i åldershänseende. Först i raden av dessa villor är Stora Sjövillan. Den byggdes på 1840-talet av bryggaren och destillatorn L.F. Blackstadius, som hade köpt hela området.²⁾ På målningen från 1857 är huset rödfärgat, men på en tavla målad 1881 av C.A. Fahlgren har Sjövillan blivit gulputsad. Huset tjänstgjorde från och med slutet av 1840-talet och fram till 1864 som brännsvinsbränneri.³⁾ När bränneriet lades ner inreddes huset med bostäder. Det var då i början sommargäster som bodde där. I huset finns idag tre permanenta lägenheter om vardera fem rum och kök.

Nästa hus bland sjövillorna är Mangelbodvillan. Den uppfördes under bränneriets blomstringstid på 1850-talet. Villan tjänstgjorde under bränneritiden som spannmålskvarn, som på baksidan hade en häst vandring. I och med bränneriets nedläggning inreddes huset med en stor kallmangel och även med en drängkammare ⁴⁾. Mangelbodvillan rymmer idag två enrumslägenheter och en liten tvättstuga.

1) Erixon: Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten.

2) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1933. Artikeln: N är Äppelviken var sommarnöje.

3) _____ " _____

4) _____ " _____ " : När Äppelviken var sommarnöje.

Villaepoken

Äppelviken och Alviken inköptes 1908 av Stockholms stad. Området kostade 1.270.000 kronor och hade en yta på 75,05 hektar. En kvadratmeter kostade 1.70 kronor.

I skrivelse 18.9.1908 till Stockholms stadsfullmäktige framhölls såsom själ för inköpet av Äppelviken och Alviken "att detta område utgör inkörsporten till det stadsplaneområde, som innefattas under stadens markförvärv i Bromma socken samt dels vore oundgängligt för infartsväg, dels hade god byggnadsgrund och bekväma tomtplatser." Därjämte påpekades, "att en förstadsbana till stadens Brommaområde och en infart sväg till dess södra delar ur såväl bekvämlighetens som kostnadernas synpunkt lämpligast torde bära dragas över ifrågavarande mark." Stadsfullmäktige avslog emellertid köpet av Äppelviken och Alviken den 19.10.1908. Men efter förnyat tillstyrkande av beredningsutskottet beslöts köpet av stadsfullmäktige den 7.12.1908.¹¹⁾

Det första förslaget till stadsplan i de nyförvärvade områdena utarbetades av Lantegendomsnämnden. Initiativtagare till stadsplanen var Carl Lindhagen och den gjordes av Carl Meurling.¹²⁾ I stort sett blev denna plan antagen. Det behövdes endast några korrigeringar. Stadsplanen antogs av Stadsfullmäktige i juni 1910.¹³⁾ Enligt denna skulle Alviken bebyggas med hyreshus och Äppelviken med villor. I villaområdet fick endast fristående hus byggas på högst två våningar, källare och vind oräknade. Gatorna anpassades till terrängen. Man gjorde så därför att det var billigare och gav intryck av rörlighet. Gatorna är 7-7,5 meter breda. Tomternas storlek reglerades till 500-2000 kvadratmeter med ett genomsnitt på 1000 kvadratmeter.¹⁴⁾ Då staden inte ville sälja tomtmarken beslöts i kommunalfullmäktige, att den skulle upplåtas på ett visst antal år, s.k. tomträtt. Lagen om tomträtt antogs av riksdagen redan 1907.¹⁵⁾ Tomterna i Stockholms villaområden upplåts på 60 år. Därefter kan man förnya eller annullera kontraktet. 1908 bildades AB Sthlms.tomträttskassa. I den kan villaägaren få låna pengar.

De första tomterna i Äppelviken upplåts 10.3.1913 och villor började genast att byggas. Efterfrågan på tomter och villor var stor. Årsskiftet 1915-1916 fanns det sammanlagt 131 hus i Alviken och Äppelviken och i 14 % av dessa fanns det centralvärme.¹⁶⁾ Villorna som byggdes var i storlek om i genomsnitt

11) Några statistiska sammanställningar med anledning av kommunens inkorporering med Stockholm 1917.

12) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1962.: Trädgårdsstaden i Stockholm, Alviken och Äppelviken

13) _____ "

14) _____ "

15) Axel Dahlberg: Trädgårdsstaden 1959.

16) Bromma några statistiska sammanställningar med anledning av kommunens inkorporering med Stockholm 1917.

fem rum och kök. De flesta villorna i området byggdes genom entreprenad. Man anlidade en byggmästare och lät honom uppföra huset. En villa kostade 1915 inte mer än 10.000 kronor.¹⁷⁾ Villorna kan för en utomstående te sig lika. De vanligaste färgerna de är målade i är rött, brunt, gult och vitt. En standardvilla har kök, vardagsrum och matsal på nedre botten och två eller tre sovrum med badrum på övre våningen. (se ritning). Villorna ligger inte som i många kvarter placerade utmed tomtgränsen mot gatan, utan här i stället mitt på tomten, omgivna av gräsmattor, blomrabatter och fruktträd.

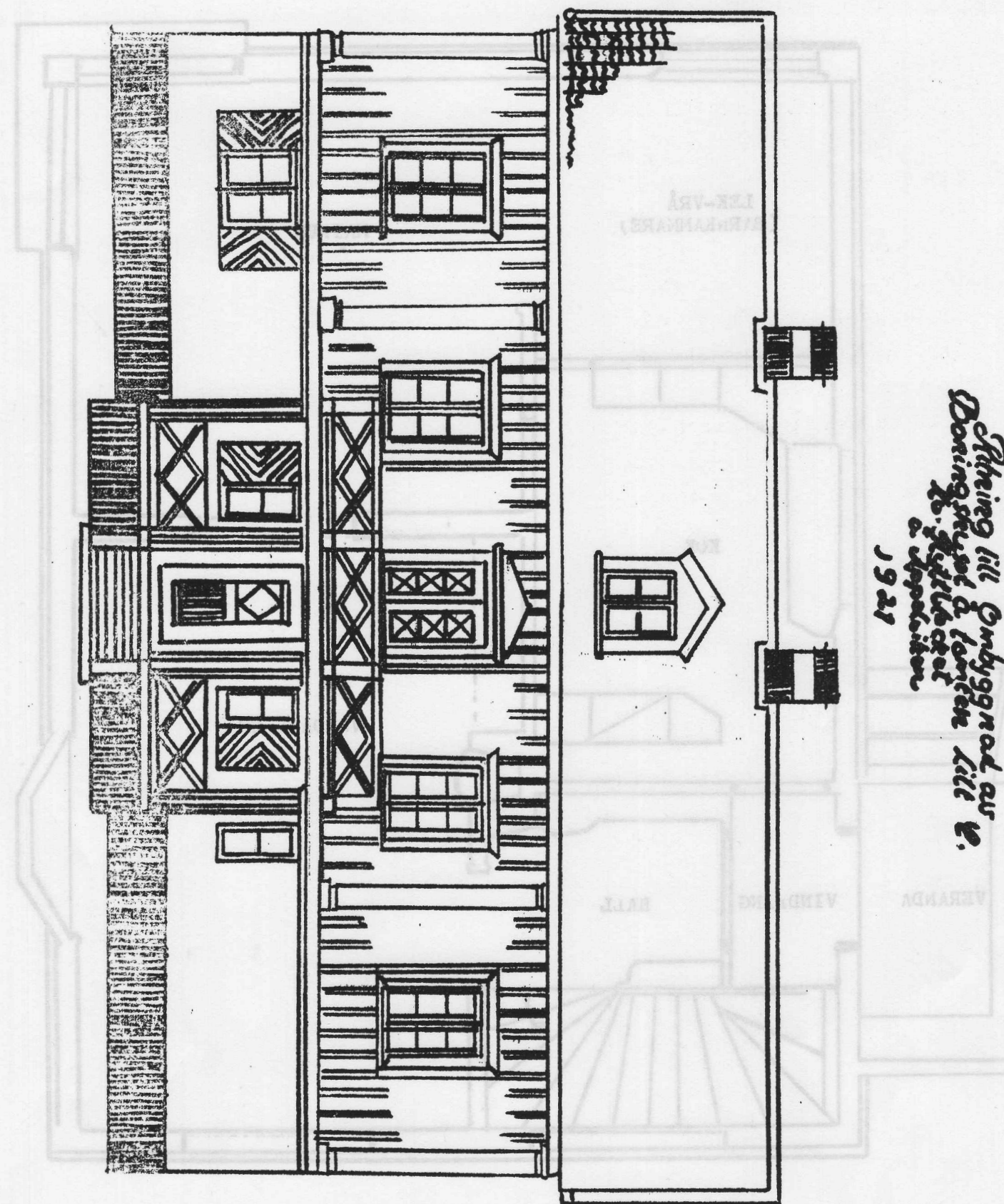
Gatunamnen i Äppelviken är hämtade ur växtriket. Till exempel Poppelvägen och Klövervägen. Äppelviksvägen har fått sitt namn efter gården. Den går där den gamla landsvägen gick. 28.11.1919 framlade stadsfullmäktige^s beredningsutskott förslag till kvartersnamn.¹⁸⁾ Kvarteren är uppkallade efter olika yrken, till exempel biskötaren och destillatören eller efter naturen, till exempel flyttblocket eller hagtornen.

Utmed Alviksvägen byggdes inte fristående hus. Där byggdes i stället radhus, vilka blev färdiga i oktober 1921. De kostade då 32.000 kronor. De är byggda i två våningar, en del i tre, och de har en liten trädgård på baksidan.¹⁹⁾

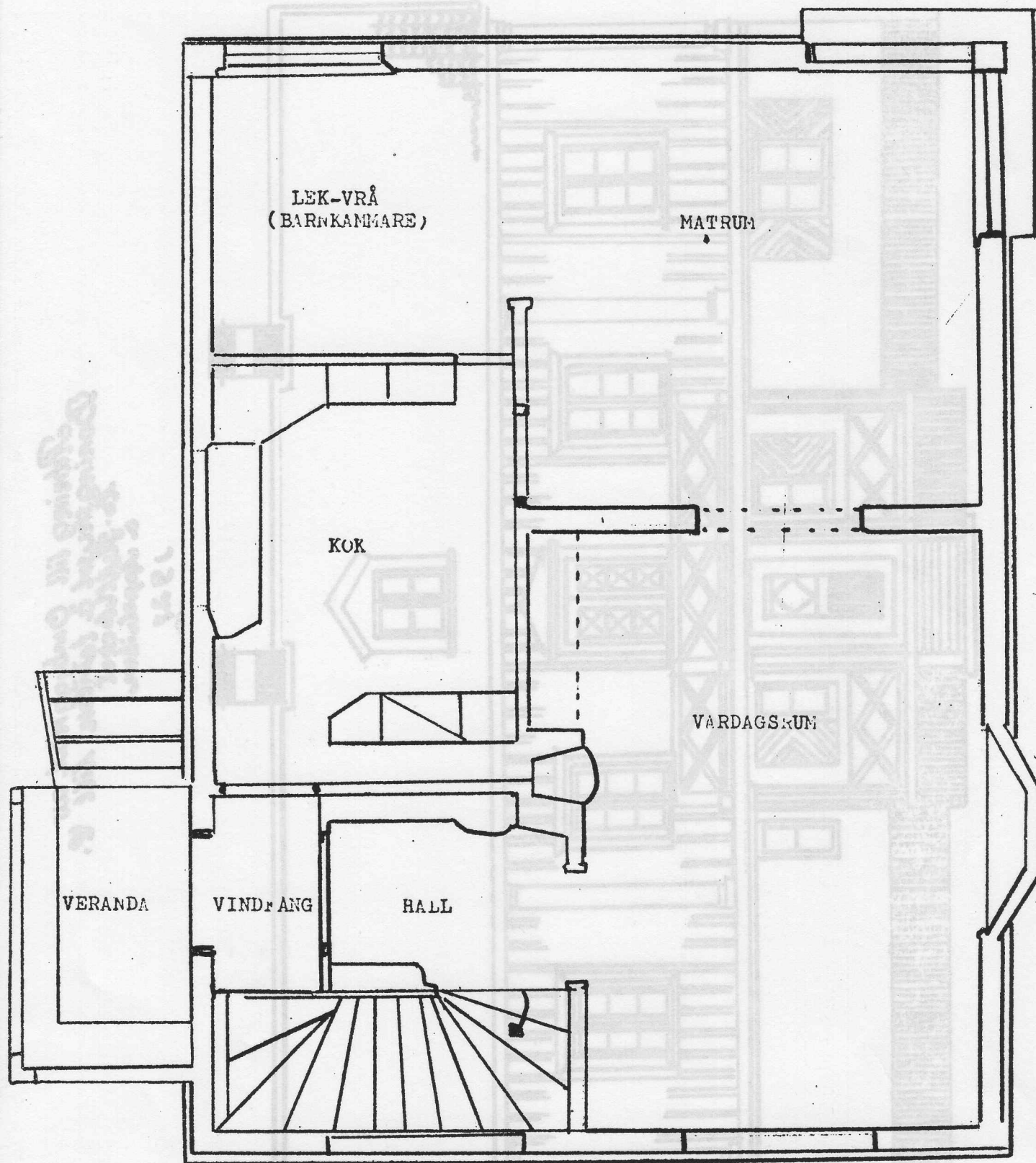
17) Fru Blume

18) Svenska Dagbladet 28.11.1919. Kvartersnamn i Äppelviken.

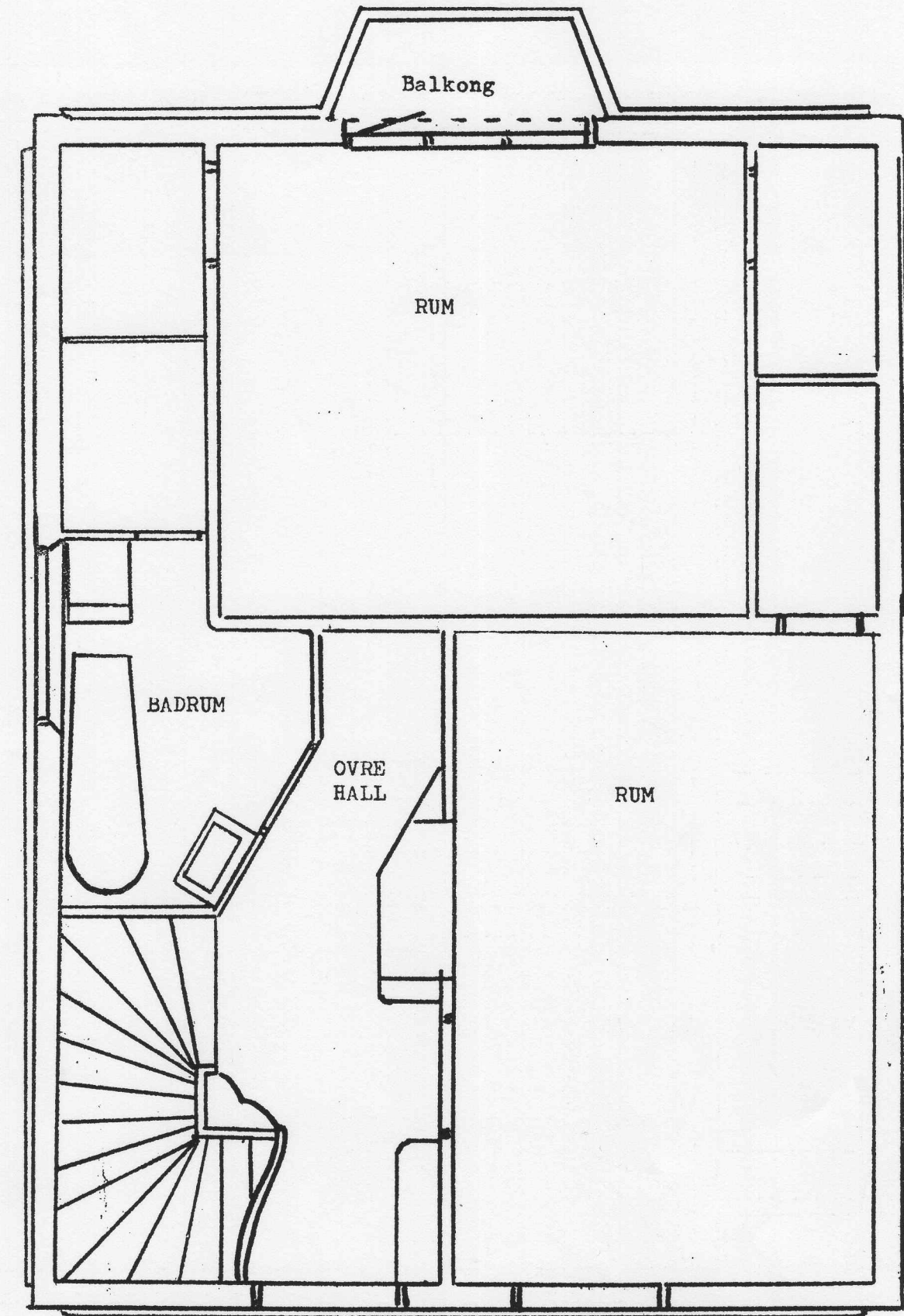
19) Svenska Dagbladet 10.10.1921. Radhus vid Alviksvägen färdiga.

PLAN AV BOTTENVANINGEN Å FASTIGHETEN SNÄCKVAGEN 16
27.4.1915.

ÖVRE PLAN Å FASTIGHETEN SNÄCKVAGEN 16
27.4.1915.

BEFOLKNING

Agrara epoken

Äppelviksgården hade ett ganska litet jordbruk, som inte krävde så många människor för sin skötsel. I ett tillägg till "Beskrivningen över Bromma socken" från 1843 står följande om Äppelviksgården: "Mantalsskrivne: Mankön 2, Qvinkön 2."

Under bränneritiden bodde ägaren till bränneriet, Blackstadius med familj, i huset om somrarna. Blackstadius sålde Äppelviken till Lars Montén, som hade stearinfabrik på Kungsholmen. Han i sin tur sålde Äppelviken till Stockholms stad. Josefina Eriksson köpte Äppelviksgården 1908, numera Äppelviksvägen 31, av staden för 4.000 kronor. Hon hade sju barn och de bodde tillsammans med en moster i huset, medan föräldrarna bodde i Trädgårdsvillan. Fru Eriksson hyrde även Bergshyddan, som hon i sin tur om somrarna hyrde ut till arbetare och studenter. Även det lilla lusthuset hyrde hon ut. Sedan Josefina Eriks- sons tid har det bott fyra familjer i huset.1)

Sommarnöjesperioden

I Stora Sjövillan inreddes efter bränneriets nedläggning bostäder åt sommar- gäster. "Det var förnåma familjer med många jungfrur" som bodde där.2)

Från och med att staden köpte villorna blev huset så småningom permanent bo- stad. I dag är endast två av de tre lägenheter na bebodda. Där bor sammanlagt tre människor.

I Mangelbodvillan bodde vadvakten Karin Andersson med sin man från 1908 till 1962.3)

Till Alphyddan flyttade fru Berzell 1909 som flicka. Hon har bott länge i Äppelviken. Det var hennes farmor Josefina Eriksson som köpte Äppelviks- gården.

I Bergshyddan bodde också som nämnts sommargäster. Bland annat konstnärs- paret Georg och Hanna Pauli. I dag bor ingen där, möjligen ibland någon som saknar bostad.

Äppelvikens fasta befolkning utgjordes till efter sekelskiftet av endast tre familjer.4)

- - - - -

1) Fru Berzell

2) Fru Berzell

3) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1952. Dalfolk i Bromma.

4) Bromma Nyheter 15.3.1951.

Villaepoken

Från början var det tänkt att Äppelviken skulle bli ett speciellt tjänstemannasamhälle. 5) De som flyttade hit när de nya villorna hade uppförts, var i stor utsträckning burget folk. Det var ämbetsmän, politiker, läkare och affärsmän. Det var i regel nybildade familjer med ett till två barn. Med sig hade familjerna olika slag av tjänstefolk. Det vanligaste var att varje familj hade ett hembiträde. I något enstaka fall hade familjen både ett hembiträde och en barnsköterska. De flesta familjer hade en trädgårdskarll, som kom och hjälpte till och om somrarna kom kullor och de hjälpte också till med trädgårdsarbete. 6)

Idag har Äppelviken vad man kan säga en blandbefolkning med avseende på åldern. Pensionärer, medelålders människor och unga familjer bor där. Av 50 slumpvis utvalda hushåll (ur Röda Boken) är 8 bebodda med pensionärer, 34 med medelålders människor och 8 med unga familjer. Med pensionärer menas människor som är äldre än 65 år. Medelålders är de som är mellan 35 och 65 år och unga är de som är yngre än 35 år. Det bor i medeltal tre invånare per hushåll. I 21 hushåll är hustrun yrkesarbetande och i 29 är hon hemma. Invånarnas yrken är idag stort sett lika nybyggarnas för 55 år sedan. Den socialgrupp som är mest representerad är ettan med 36 representanter.

NÄRINGSLIV

Agrara epoken

Äppelviken var frälsesäteri under Ulvsunda slott. 1) Gården livnärde sig på jordbruket. På en beskrivning tillhörande en "Charta öfver Ulfsunda Sätessgårds...ägor...afmätt år 1743 af framledne lantmätaren Magn. Kjellström och ytterligare i avseende till de sedermera genom upodlingar tilkomne förändringar tilmäta delen å nyo affattade och Beskrefne år 1789 af And. Em. Calenius", står ägorna till "Torpet Äppelviken" uppräknade:

58 Åker i 2:ne Wretar bestående af moo och gräsjord

58 Inom samma hägnader Ängslindor

60 En stenig och Bergaktig hage under Torpet

- - - - -

5) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1959. När Bromma blev del av Stockholm.

6) Fru Blume

1) Beskrivning över Bromma socken 1825.

.....

Sätessgårdens enskilte Skog och Utmarck

.....

74 Lågländ marck til mästadelen med Granskog beväxt

75 Mycket Steril och Bergig marck, ofwan om Torpet Smedslätten belägen, består til det mästa af Tall samt någon Gran Skog

76 Skogsmarcken emellan Torpen Alvieken och Äppelviken samt sjön, af lika beskaffenhet med föregående

(se karta)

I sockenbeskrivningen över Bromma 1825 med tillägg 1843 uppräknas gårdens tillgångar. Äppelviken var frälsesäteri till ett uppskattat värde av 16.000 Riksdaler. Gården hade $6\frac{1}{2}$ tunnland åker. Den underhöll tre hästar och två kor. Gården odlade endast potatis. Utsädet var två tunnor och medelavkastningen var tolv tunnor. Jordbruket lades ner i samband med köpet av Stockholms stad.

Ytterligare en näring som gav gården lite extra pengar var en Berlinerblå-fabrik som gav en årlig inkomst på cirka 200 Riksdaler Banco.

Som nämnts var Stora Sjövillan och Bergshyddan brännvinsbrännerier.

I Stora Sjövillan hade man spannmålsbränneri och i Bergshyddan var det lavbränneri. x)

En liten binäring som fru Josefina Eriksson och hennes syster sysslade med, var att tvätta åt sommargäster na. Under vintern kom den smutsiga tvätten ut från staden med ångbåt. Tvätten tvättades och hängdes att torka i Bergshyddan och sedan manglades den och sändes tillbaka till staden. "På somrarna stod de båda kvinnorna och tvättade och strök sommargästernas fina vita klänningar." 2) Det var ett varmt och krävande arbete, som gav dålig avkastning.

Fisket hade inte särskilt stor betydelse. Yrkesfiskare var en Karl August Berglund som 1870 - 1899 bodde i en fiskarstuga och han fiskade i Ulvsundasjön, Ballstaviken och Essingesundet, även kallat Oxhålet 3). En annan som hade fisket som hobby var August Eriksson gift med Josefina Eriksson. I Essingesundet fiskades lake och abborre. Närmare Tranebergsbron fiskade man gös. I viken utanför Stora Sjövillan gick braxen. Man fångade också ål på långrev. 4)

x) Man brände brännvin av renlav, Nordisk familjebok.

- - - - -

2) Fru Berzell

3) Rönnow : Ulvsunda förr och nu, 1962.

4) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1933. När Äppelviken var sommarnöje.

Villaepoken

Numera har Äppelviken inte något eget näringsliv. Liksom i de allra flesta villastäder har där blivit en sovstad. Människorna går på morgonen till sina arbeten och kommer tillbaka på kvällen. Det finns en enda arbetsplats där, ett varv som håller på att läggas ner, men ingen av de bosatta i Äppelviken arbetar eller har arbetat där.

Shopping

Innan alla villor hade blivit byggda handlade Äppelvikens invånare ofta i "Kungsholmens villastad" som låg där Stora Mossens tunnelbanehallplats nu ligger. Så småningom kom det närbutiker vid Alviksvägen. Det fanns flera livsmedelsbutiker, bageri, järn- och färghandel. Men husmödrarna hade gott om tid så de reste ofta in och handlade i staden, på Hötorget och i Gamla stan. Alla butiker skickade hem varor, t.o.m. Systembolaget.⁵⁾

Idag handlar man livsmedel och andra småartiklar i Alléparkens affärscentrum där det också finns post och bank. I staden handlar man kläder, vin och sprit, utför ärenden på försäkringskassan och andra institutioner.

KOMMUNIKATIONER

Agrara epoken

Innan Tranebergsbro byggdes 1778, under Gustav III:s beskydd, hade Brommaborna varit tvungna att resa den långa vägen över färjstället vid Tyska botten, förbi Bromma kyrka till Bällsta och sedan till Solna och därifrån, för att komma till Stockholm.¹⁾ Den gamla flottbron byggdes om och förbättrades på 1850-talet. Den var emellertid fortfarande dålig. Den var så låg, att när det blåste så stänkte vattnet upp över vägbanan. Ibland under hårda vintrar hotade isen att spränga sönder bron. 1912 beslöts därför att en ny bro skulle byggas. Den invigdes 1914 och var byggd på pontoner.²⁾ I och med den nya bron blev det möjligt att dra spårväg över till Bromma. I september 1934 invigdes den nuvarande Tranebergsbron.³⁾ Den var då världens största betongbro i ett spann. Den är 181 meter lång och 29 meter på det högsta stället.

Den viktigaste förbindelsen med Stockholm var dock länge sjöfarten. Den första trafikerade sträckan i Sverige med ångbåt var Stockholm - Drottningholm, som trafikerades första gången av ångaren Amphitrite den 2 augusti 1818.

- - - - -
5) Fru Blume

1) Bromma 25 år med Stockholm. Minnesskrift 1916-1941.

2) Lindberg: Brommabygden 1957.

3) Bromma hembygdsförening 1935.

Den 6 maj 1822 började ångaren "Upsala" att gå mellan Stockholm och Uppsala. Den anlöpte Nockeby på vägen. 1863 grundades Stockholms ångslups AB, som bland annat trafikerade sträckan Riddarholmen - Alvik. Första gången Äppelviken anlöptes av en ångare var 1869. 1885 gick 16 turer dagligen med ångslup från Riddarholmen till Alvik och Äppelviken.⁴⁾ I Äppelviken fanns till för några år sedan en ångbåtsbrygga utanför Stora Sjövillan. På villan var byggd en väntpaviljong, "där kaptenerna satt och drack punsch med sommar-gästerna mellan turerna".⁵⁾ Till ångsluparna användes koks som bränsle. Hastigheten var ungefär 8 knop och sloparna tog 60-70 passagerare.⁶⁾ De båtar som trafikerade linjen mellan Äppelviken och Stockholm var John, Philadelphia, Kung Ring, Fritiof, Ingeborg och Angantyr vilken även gick på vintern. Kung Ring var en salongsångslup inköpt 1908-09. Angantyr levererades 1908 och kostade cirka 63,000 kronor.⁷⁾ Båtarna gick från bryggan varje timme. Båtarna gick inte så sent på kvällen. Om man då skulle hem sent var man tvungen att gå från Fridhemsplan över bron och landsvägen.

Posten kom också med ångbåtarna. Den lades i en brevlåda som satt vid väntpaviljongen och där lades all post, som var till alla bosatta i området.⁸⁾

Innan spårvagnen kom kunde man också resa till staden med häst och vagn. Fru Berzell berättade att, hon en gång bröt armen och då reste in till Serafimerlasarettet med en hästdroska.

Det som konkurrerade ut båttrafiken var spårvägen. Det gick mycket snabbare att komma till staden med spårvagn än med ångslup och spårvagnarna gick året om.

Villaepoken

I juni 1909 kom beslutet om en dubbelspårig järnväg från S:t Eriksgatan till Alviken.⁹⁾ Den 28.5.1914 gick spårvagnen för första gången från S:t Eriksgatan ut till Alvik. Den 29 augusti samma år hade spårvägen kommit till Äppelviken. 1917 flyttades ändhållplatsen från S:t Eriksgatan till Tegelbacken. 1919 döptes denna linje till nummer tolv.¹⁰⁾ Spårvägslinjen förlängdes allteftersom nya villor byggdes och dess invånare behövde goda kommunikationer. 1929 blev Nockebylinjen färdig och fick sitt nuvarande skick.¹¹⁾

- - - - -

4) Bromma hembygdsförening 1947, Ur Brommas trafikhistoria.

5) Fru Berzell

6) Bromma hembygdsförening 1947, _____ " _____"

7) Stockholms ångbåtssjöfart 1857-1932.

8) Fru Berzell

9) Bromma hembygdsförening årsskrift 1959, När Bromma blev del av Stockholm.

10) Holmberg: Stor-Stockholm dess uppkomst och kommunikationer 1947.

11) Lindberg: Brommabygden 1957.

I och med tunnelbanans invigning 1952 slutade "tolvan" att gå till Tegelbacken. Den gick då istället till tunnelbanestationen i Alvik. Linje tolv är den enda spårvagn i St ockholm som är kvar sedan högertrafikens införande.

Det vanligaste kommunikationsmedlet idag är givetvis bilen. I de 50 undersökta hushållen finns sammanlagt 40 bilar. I tio hushåll finns alltså ingen bil. Fem av dessa bebos av pensionärer och de får anses för gamla att köra bil. De övriga har ej bil på grund av ekonomiska skäl eller ointresse att lära sig köra och bruka en bil. En del lägger hellre ner pengar på en båt. Det första garaget i Äppelviksområdet byggdes på Snäckvägen 1919. Nu finns garage på nästan var tomt, antingen fribyggt eller i villans källarplan.

SKOLVÄSEN

Villaepoken

Ett barn i Äppelviken idag får gå igenom fyra skolor för att komma ut ur gymnasiet. Först får han gå i Smedslättens folkskola i de tre första klasserna, sedan får han gå över till Ålstens folkskola, byggd i början av 1930-talet, och gå där på mellanstadiet och från den skolan får eleven gå över till Äppelviksskolan, gamla Bromma kommunala flickskola och gå där igenom högstadiet. Den som vill läsa vidare på gymnasiet får söka till Bromma gymnasium. Alla de fyra skolorna ligger relativt nära Äppelviksområdet. Till Bromma gymnasium tar det cirka 15 minuter att gå.

Agrara epoken

Den första riktiga skolan i Bromma var en skola som invigdes 1755. Nästa skola var Bromma kyrkskola som togs i bruk 1864. På 1880-talet fanns sammanlagt 220 skolbarn i socknen.¹⁾

Villaepoken

De barn som i början på 1900-talet bodde i Äppelviken hade ingen skola på nära håll. De var tvungna att gå den långa vägen till Alviks skola, som byggdes 1882 i trä. 16 år senare började den byggas om i sten och blev en tämligen stor skola. För att barnen i Äppelviken skulle slippa gå den långa vägen, ordnades till en början skola i hemmen. Man hyrde bland annat en barnkammare, där man hade undervisning. För att barnen skulle få en egen skola bildades av föräldrarna en skolförening, som hade till mål att bygga en skola. Barnen gjorde två teaterföreställningar på Brommateatern för utsålda hus. Detta gjorde de för att få ihop pengar till det nya skolbygget. Barnen spelade "Adalminas pärla" av Topelius. De pengar som man fick därifrån blev

1) Lindberg: Brommabygden 1957.

grundplåt till skolan. 6 november 1923 invigdes Äppelvikens elementarskola med pompa och ståt. Medlemmarna i skolföreningen och deras barn marscherade med flaggor till sin nya skola.²⁾ Skolbygget kostade 18.000 kronor. Skolan var en liten byggnad med ett klassrum, en gymnastiksal och ett lärarinnerum, som även det i början användes till klassrum för en liten klass på tre personer. När skolan startade var det 16 barn som gick där.³⁾ Skolan utvidgades efter hand. 1933 hade den 255 elever och den hade då blivit öppen enbart för flickor. År 1935 gick den första klassen ut med normalskolekompetens. Denna skola var från början en privatskola som 1939 övergick till kommunen.⁴⁾

På den plats där nu Äppelviksskolan nu ligger byggdes Smedslättens folkskola. Den har flyttat till Äppelvikens elementarskolas gamla lokaler, som har byggts ut.

Den skola som övertog elementarskolans funktion var Bromma kommunala flickskola som byggdes och togs i bruk 1945. Smedslättens folkskolas gamla lokaler byggdes allt så in i flickskolan. 1965 ändrades flickskolan till högstadieskola och fick namnet Äppelviskskolan och normalskolekompetensklasserna för-svann efter hand.

Bromma läroverk byggdes 1935-36 och skolan hade plats för drygt 1.000 elever.⁶⁾

UMGÅNGE OCH NÖJESLIV

Sommarnöjesepoken

Sommargästerna som bodde i Äppelviken roade sig med diverse ting. På platsen utanför Stora Sjövillan, kallat "torget", spelade de krocket. Vissa kvällar hade man dans på verandan nere vid ångbåtsbryggan. Damerna roade sig ibland med kolakokning för någon festlighet. De stod då ute på "torget" och rörde om i sina grytor.¹⁾

De som lekte och roade sig allra mest var givetvis barnen. De hittade på många lekar och fann alltid ställen att leka på. Om vintern åkte de skidor i Borgbergsbacken och skridskor i viken. I Äppelviksbacken, då kallad Skullbacken, åkte de kälke. På sommaren kunde barnen sitta nere vid stranden och se på alla fina båtar som seglade förbi. Ibland var det segelregatta och då var det extra festligt med flaggprydda båtar. Ner mot Mälaren en bit från

2) Fru Blume

3) Svenska Dagbladet 13.3.1938, 25 år med gamla Äppelviken.

4) Lindberg: Brommabygden, 1957.

5) " "

6) " "

1) Bromma hembygdsförenings årsskrift 1933, När Äppelviken var sommarnöje.

landsvägen var förr ett åkerdike. I det diket åkte barnen om våarna, kanot, när det var mycket forsande vatten. Barnen släpade upp kanoten en bit och satte sig i den och for med full fart ner mot viken. Ungdomen kunde gå och dansa på en dansbana bortan i Traneberg.²⁾

Villaepoken

Den bofasta befolkningen roade sig med en hel del. De vuxna arrangerade några år i rad en "höstfest", som var för något välgörande ändamål ³⁾.

Jungfrurna gjorde utflykt på Kristi Himmelfärdsdag och då ofta till Mälarparken.

1914 bildades Ä.I.S. Äppelvikens idrottssällskap.⁴⁾ De hade en liten idrottsplats där Klövervägen och Korsvägen möts, och där utövade de sina sportgre- nar.

Mellan de första nybyggarna utvecklades någon form av umgänge. "Man umgicks" förstås med grannarnas barn. De flesta var ju unga familjer och så småningom kom en så kallad Kindergarten igång som till en början inhystes i ett rum i en villa på Snäckvägen.⁵⁾

Ungdomarna använde ibland spårväghållplatserna som mötesplatser, där de stod och pratade och smygrökte. Det kan även idag hända att några ungdomar samlas där på kvällen.

De vuxna umgicks ej så mycket som barnen, men under första världskriget bildade villaägarna en förening som inköpte ett antal smågrisar som skulle gödas upp för att bli julgrisar. De var inhysta i en lada ovanför Alvik och föreningsmedlemmarna fick turas om att hålla vakt under nätterna, ty grisarna var begärliga för tjuvar. Äppelviksborna bildade också en trädgårdsförening, som skulle ta vara på villaägarnas intressen och som också var inköpsförening.⁶⁾

Barnen idag leker naturligtvis också med varandra. Små lekgång har bildats med avseende på ålder och kön och närhet till varandra. På en gata finns ett pojkgång, vars medlemmar är i åldern 4-8 år. I närheten, på Äppelviksvägen, leker fyra flickor tillsammans. De är i åldrarna 4-7 år. De har en lekstuga de kan vara i och på en av tomterna har de en gungställning. På Snäckvägen finns ytterligare ett gäng där medlemmarna är i åldern 14-17 år. Detta gäng bildades 1956.

De vuxna i Äppelviken umgås ej mycket med varandra. Man hälsar på varandra och utbyter några ord. Bland de unga familjer som har flyttat dit, har många

- - - - -

2) Fru Berzell

3) Fru Blume

4) Äppelvikens sportklubb 1926-1936.

5) Fru Blume 6) Do.

känt varandra tidigare och de gör mycket tillsammans som till exempel att en kväll i veckan bada bastu ihop.

De lekar som barnen gör, liknar mycket de som barnen gjorde för 70 år sedan. De åker även idag skridskor och skidor på vintern, ibland med sina föräldrar. Tefat i Borgbergsbacken till skidåkarnas stora förtret. Ett omtyckt nöje för barnen för några år sedan mer än nu, var att cykla. Man åkte runt, runt nere vid viken och detta kunde pågå hela dagar. Barnen bygger också kojor både i Mälarparken och på Borgberget. På ängen nedanför villorna och ovanför viken kan man leka många lekar till exempel brännboll, jägare och spela fotboll. De minsta barnen har gungor och en sandlåda i parken mellan Korsvägen och Alviksvägen. Under Äppelviksskolans frukostrast besöks parken av elever som sitter där och röker.

Många har som främsta hobby att segla eller har en motorbåt. I Äppelviken finns två bryggor för båtar. Den ena innehas av Äppelvikens båtklubb, som bildades 1950 av de båtägare, som hade sina båtar i Äppelvikshamnen. Bryggan hyrs av Stockholms idrotts- och friluftsstyrelse. Klubben har ett 20-tal medlemmar. I klubbens stadgar står att "klubbens ändamål är att skapa trivsel och ordning vid klubbens båtbygga och ett gott kamratskap samt verka för god båtkultur". Den andra bryggan, kallad "kajen", tillhör även den Stockholms idrotts- och friluftsstyrelse. Så fort som isen har smält och långt fram på hösten seglar de ivrigaste. Det är några ynglingar som i några år har hållit på med sina båtar. På sommaren är det liv och rörelse nere vid bryggorna då alla människor filar och putsar på sina båtar, och ger sig iväg på utflykter över en dag eller en week-end.

Ett omtyckt nöje för många, barn som vuxna, är att promenera i Äppelviken. På våren och sommaren promenerar man ner till Mälarens strand för att se på båtarna och njuta av sjöluften. På vintern promenerar man genom Äppelviken för att komma ut på isen. En annan sysselsättning som alla Äppelviksbor håller på med någon gång på våren och hösten är trädgårdsarbete. Ett nödvändigt ont för många och ett rent nöje för andra.

På sommaren går många ner till klipporna på Borgberget och solar sig. Vatt- net i Mälaren är emellertid för smutsigt för att kunna bada i. Stockholms idrotts- och friluftsstyrelse har vid Solviksbadet, cirka 15 minuter gång- väg från Äppelviken, lagt ner en bassäng av plast i vattnet. Denna bassäng är 25 meter lång och cirka tre meter djup. För barn som ej kan simma har på stranden byggts en bassäng i betong. Solviksbadet har många besökare. 1 april 1970 tillkom en motionshall på området. Där finns redskap av skilda slag och bastu och dusch samt i anslutning därtill ett 1,9 kilometer långt sågspånsspår.

SLUTORD

Med denna uppsats har jag velat ge en bild av utvecklingen från landsbygd till bostadsidyll i en del av Bromma. I denna del skild från Stockholm där kontakten under den agrara perioden inskränkte sig till torgresor till Hötorget eller någon annan plats. Man kan då undra hur kontakten med staden blev för de människor, som bosatte sig i Äppelviken på 1910-talet. Redan 1914 kom spårvagnen ut till Äppelviken och det var ingen svårighet att komma till eller från staden. De som hade sin bekantskapskrets inom staden fortsatte att umgås med sina vänner. "Kontakten med Stockholm var nog rätt livlig från de vuxnas sida, men för barnen var det en upplevelse att få åka till stan".¹⁾ Man var ju beroende av staden som kontors-, affärs- och nöjescentrum.

Idag ligger Äppelviken så nära Stockholm i förhållande till övriga förorter, att det inte anses vara särskilt långt till staden. Det tar bara 15 minuter att komma från Äppelviken in till centrum med bil.

Det är ovisst hur det skall bli i framtiden med villaidyller av detta slag som jag har beskrivit. I en artikel i Svenska Dagbladet den 1 juni 1970 står följande nedslående ord om de gamla villaområdena i Äppelviken och Enskede: "Villorna bort? Experterna har ställts inför ett problem när det gäller villorna i Gamla Enskede och i Äppelviken. Skall man gå in för rivningsmetoden och bygga nya villor eller skall de gamla rustas? Kanske är det dags att förtäta områdena, d.v.s. att slopa villorna och lägga höga och halvhöga flerfamiljshus i områdena. I de flesta fall är villorna från 20-talet, men har år efter år rustats upp. Den gamla villabebyggelsens framtid får tekniker na lämna åt politikerna."

Det vore synd om dessa grönskande områden skulle försvinna. Visserligen kräver villor stora arealer, men jag tror att det är nyttigt för människor att leva med grönska och ren luft!

- - - - -
1) Fru Blume

KÄLLFÖRTECKNING

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1933, 1955, 1944, 1947, 1949, 1952, 1954, 1959, 1962, 1964 och 1968.

Bromma. Några statistiska sammanställningar med anledning av kommunens inkorporering med St ockholm. 1917.

Bromma 25 år med St ockholm. Minnesskrift 1916-1941.

Axel Dahlberg: Stockholms stads trädgårdsstäder. Föredrag 1925.

S. Erixon: Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten 1941.

Carl G. Forsell: Bromma socken 1825.

B. Holmberg: Stor-Stockholm, dess uppkomst och kommunikationer 1947.

Paulsson: Svensk stad 1953.

Röda boken 1970.

Rönnow: Ulvsunda förr och nu, 1962.

Stockholms ångbåtssjöfart 1857-1932. G.A. Gustavsson och E. Hägg, 1933.

Äppelvikens sportklubb 1926-1936.

TIDSKRIFTER

Dagens Nyheter 8.6.1959, DN Nordväst 14.6.1967.

Stockholmstidningen 10.4.1961.

Svenska Dagbladet 10.6.1909, 28.11.1919, 10.10.1921, 6.6.1923, 13.3.1938, 1.6.1970.

Västerort 21.11.1959.

Äppelvikens båtklubbs stadgar.

LITTERATUR

Bengt Lindberg: Brommabygden 1957.

Axel Dahlberg: Trädgårdsstaden 1959.

INFORMANTER

Fru Elsa Berzell Äppelviken

Fru Margit Blume Äppelviken

Gunnar Söderbäck Äppelviken

Oktob. 1970 150 ex.